

Kázmér László

A vidék audiovizuális reprezentációja a Horthy-kori filmhíradókban

Mozgóképek és kutatás

W. J. T. Mitchell¹ gondolatai által vezérelve elérkezett az idő arra, hogy a felvilágosodás óta előtérben lévő textuális elsőbbség mellé az 1980-as évektől felzárkózzon a vizualitás. A „képi fordulat” során elfogadást nyert, hogy a szó és szöveg világát a képekkel együtt kell értelmezni. A múltkutatásnak fel kell tennie a kérdést, hogy „mit is akarnak tőlünk a képek”?²

A 19. század végén felismerték az állóképek mozgásba lendítésének lehetőségét. A kezdeti szórakoztató látványosság hamar terjedni kezdett, és új lehetőséget adott a felhasználóinak. Az első világháború adta lendülettel pedig új szintre emelkedett a vászonra vetített vizualizáció.³ A néma és a hangszávval ellátott filmek sajátossága a többi történeti forráscsoporttal szemben, hogy átélhetőbb módon, azaz élményszerűbben közvetítette a történeteket.⁴ Nem a közönség képzeletére bízta az esemény elképzelését, hanem „kész” és könnyen hozzáférhető formában tálalta – és tálalja ma is – az információkat.⁵ A hangosfilmek már egyszerre több érzékszervre gyakoroltak hatást. Hasonlóan egy színházi előadáshoz, mely előben, a közönség szeme láttára és füle hallatára mutatta be a színdarabot. Hasonló összefüggésben, de szélesebb kontextusban Jacques Derrida is megfogalmazta, hogy „a film ellopja az élettől a látványt”.⁶

A tanulmányban azt mutatom be, hogy az 1924 és 1944 között megjelenő filmhíradókban a budapesti székhelyű Magyar Film Iroda mit reprezentált a hazai nézőknek és (a cserekapcsolatok révén) a világnak a trianoni országhatáron belüli, de a fővároson kívüli Magyar Királyság területéről.⁷ A jelentős adatmennyiség okán a feldolgozáshoz elektronikus adatbázist kellett felépíteni, mely megalapozta

¹ Mitchell 1986.

² Szőnyi–Szauter 2008: 9; lásd bővebben A képi fordulat c. fejezetet 131–153.

³ Sipos 2011: 44.

⁴ Róka 2008: 16.

⁵ Róka 2008: 45.

⁶ Belting 2003: 21.

⁷ A dolgozatban a vizsgált területre a „vidék” kifejezést használom.

VI. MOZGÓKÉPEK

a kutatás lehetőségeit. Arra keresek választ, hogy volt-e frekvenciált vidéki terület vagy település, valamint ezekről milyen jellemző reprezentációk jelentek meg a filmhíradóban.⁸

A Horthy-korszakban új médiumként kezdett elterjedni a rádió és a mozgókép.⁹ Míg előbbi kizárólag audio módon közvetített, addig a filmek alapvetően a mozgóképekkel kommunikáltak. Kezdetben kizárólag felirattal, később hangsávval, majd kisebb animációkkal is készültek. A filmszínházak mint médiaszinterek arra a világra is ablakot nyitottak, mely a közönség tagjainak érzékelési horizontján túl létezett. Az ábrázolt képeket a befogadók saját szubjektumukból és perspektívájukból értelmezték és dekódolták, ezért a filmszínházakban vetített audiovizuális anyagok hatása nem következhet pusztán a filmhíradó elemzéséből.¹⁰ Viszont ennek a készítőik nem voltak tudatában, ugyanis akkoriban a médiahatást a lövedékelmélettel és az injekciós modellel írták le, és csak a második világháborúban kezdett elterjedni a kétlépcsős hatáselmélet.¹¹ A filmhíradó egy periodikusan, nyilvánosan, aktualitással, tartalmi sokrétűséggel és univerzálisan reprezentáló médiaszintér,¹² mely egyszerre része és alakítója is a történelemnek. A nyomtatott sajtóhoz hasonlóan reflektál a társadalmi változásokra.¹³ Ábrázolási lehetőségei egybeestek az azt előállító társadalom lehetőségeivel. Előállításának professzionális folyamatára külső tényezőként befolyással volt a politikai–bürokratikus igény,¹⁴ a technológiai lehetőségek és korlátok, valamint a konkurencianélküliség.¹⁵

A kutatás elméleti alapját a médiatudományból vettem át, elfogadva azt a konstruktivista paradigmát, mely a valóság és a médiavalóság viszonyában nem tartja megismerhetőnek a teljes valóság struktúráját, annak legfeljebb részletei tárthatók fel.¹⁶ Amikor a tanulmányban reprezentációról van szó, akkor az a valóságnak nem alárendeltjeként jelenik meg, hanem médiakonstrukcióként, mely

⁸ A terjedelmi korlátok miatt a tanulmánynak nem célja a média hatásának és technikai hátterének vizsgálata.

⁹ Buzinkay–Kókay 2005: 191.

¹⁰ Angelusz 1995: 143–149.

¹¹ Bajor–Lázár 2007: 183–185.

¹² A tömegkommunikációs eszköz, azaz a média legfontosabb tulajdonságai. Buzinkay–Kókay 2005: 9.

¹³ Sipos 2004: 18.

¹⁴ Az engedélyeztetési eljárás során a kiadásra tervezet filmhíradókat előzetesen be kellett mutatni. MNL OL K 159, Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság, Általános iratok.

¹⁵ McNair 1998: 61–65.

¹⁶ Lásd bővebben Niklas Luhmann rendszerelméletét és a szuperteóriákat. Tóth, 2014: 10–11, 45–52, 68–70, 89–99.

egyszerre alkotója és alakítója is a valóságnak. Másrészt irányadónak számít Siegfried Kracauer¹⁷ megállapítása, miszerint a filmek kordokumentumként is használhatók, melyek nemcsak tárgyukról beszélnek, hanem arról a korról is, amelyben készültek.¹⁸ Továbbá a médiatörténet számos kutatója közül Sipos Balázst, Barkóczi Jankát, Fekete Bálintot emelem ki,¹⁹ mivel munkásságuk nagy hatással volt a szerző vizsgálataira.

A fentiek figyelembevételével a reprezentációk vizsgálata sokkal inkább mutatja a készítők szándékát, akik egyes témákat valamilyen ábrázolással bemutattak, míg másokat egyáltalán nem. Ezzel a szelekciós és konstrukciós tevékenységgel voltak képesek valamilyen módon és mértékben²⁰ hozzájárulni a közönség kognitív világképéhez és kollektív identitásához. Viszont a mutatott mozgókép a befogadó nézők kognitív világképében ismeret szinten felvételre kerül, még akkor is, ha ez a szubjektum véleményét nem változtatja meg vagy nem befolyásolja. Ez természetesen addig lehet aktív, amíg az egyén emlékében fellelhető a vetített mozgókép. A kollektív emlékezet pedig az egyének privát emlékezetéből építkezik,²¹ a privát emlékezet pedig a saját élményszerzésből és médiumokból szerzet ismeretekből épül fel. Összességében a média által sugárzott kép (picture) és a tárgyról ábrázolt kép (image)²² együttese reprezentálja a kognitív világkép felépítésének lehetőségét.

Térhatározók²³ fókuszai (pictures)

A hírek kutatása során gyűjtésre kerültek azok a térhatározós előfordulások, melyek alapján be lehetett azonosítani egy települést, akár tényleges helyszínként, akár arra való utalásként. A fennmaradt filmhíradók feltárása során 1186 darab térhatározó került beazonosításra. Ezek összesen 242 vidéki településről közve-

¹⁷ Kracauer 1993.

¹⁸ Lénárt 2020. 73–83.

¹⁹ Sipos 2019.; Barkóczi 2015. 377–382.; Uő 2016. 21–35.; Uő 2017.; Fekete 2014. 13–23.

²⁰ 2003-ban Carroll J. Glynn és Irkwon Jeong állapítja meg, hogy „bizonyos médiumok bizonyos üzenetei bizonyos időkben bizonyos hatást gyakorolnak a közönség bizonyos részére”. Idézi Bajomi-Lázár 2017: 74.

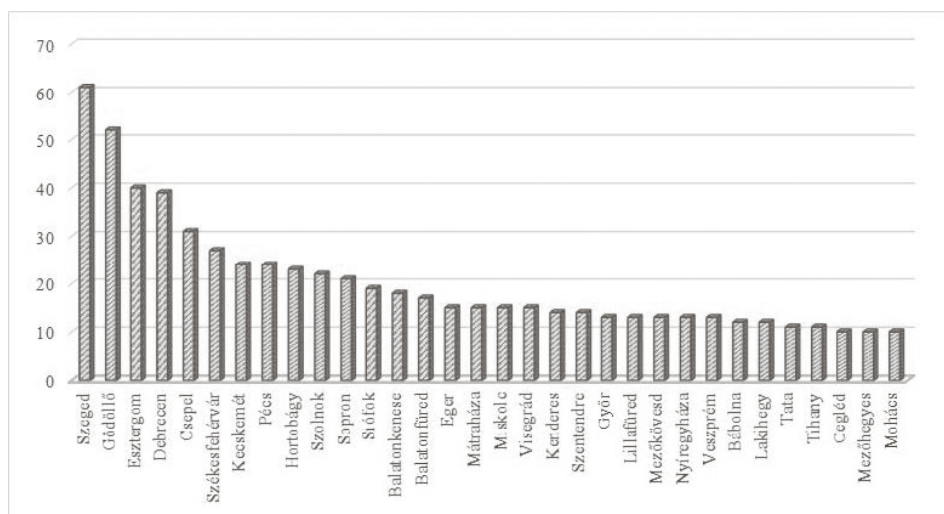
²¹ Gyáni 2000: 87–89.

²² A kép (picture) a virtuális, anyagi és szimbolikus egység, melyből a virtuális rész, az ábrázolás (image) az, amely valami helyett áll, amely valamit meg akar jeleníteni. Szőnyi-Szauter 2008: 11.

²³ Olyan helyhatározós kapcsolati pont, mely a kognitív tér(kép) egy részét képes a valóságban létező térrel összekötni és arról valamilyen összefüggésben információt rögzíteni. A tudás rögzítése jelentősen függ a néző értelmezésétől.

VI. MOZGÓKÉPEK

títettek valamilyen képet (pictures) a közönségnek.²⁴ Az adatfelvételt nagyban segítette a Nemzeti Filmintézet archívuma.²⁵ Valamint az azonosításban felhasználásra kerültek a filmhírek megtekintése közben az elhangzó narrációk, az olvasott inzertszövegek és nem utolsósorban a mozgóképek, amelyek együttesen jól beazonosíthatóvá tették a helyszíneket.

A vidék térhatározóinak kvantitatív elemzése során elmondható, hogy 32 olyan település volt, mely legalább tízszer fordult elő a filmhírekben. Ezek összességében 647 vizsgált eseményt jelentettek, ami a teljes vidéki térhatározói állomány (54,6%-kal) több mint fele.²⁶ Hat településről volt kilenc, három településről nyolc, öt településről hét, nyolc településről hat, tizenegy településről pedig öt térhatározó. Még ritkábban fordult elő az a tizennégy település, melyről négy előfordulás, az a 28 település, melyről három, az a 48 település, melyről kettő térhatározó volt, és végül volt 87 olyan település, amely csupán egyszer fordult elő a filmhíradókban, és képeivel hozzájárulhatott a befogadó nézőközönség kognitív világtképéhez.²⁷

A fenti diagram jeleníti meg azt a 32 darab települést, melyről legalább tíz térhatározó került beazonosításra. Terjedelmükből kifolyólag jól leírhatóvá teszik a vidéki reprezentáció főbb jellemzőit. Az előfordulások gyakoriságát tekintve azt lehet megállapítani, hogy a budapesti székhelyű MFI a célállomások tekintetében

²⁴ A szerző saját felmérése alapján készített adatbázis szerint.

²⁵ <https://filmhiradokonline.hu/index.php#home> Letöltve: 2023. 12. 01.

²⁶ Lásd részletesen a forráshivatkozások közt.

²⁷ A többi megjelenéshez tartozó felhasznált forráshivatkozást a lábjegyzetek tartalmazzák.

gyakrabban közvetített információt a nagyobb városokról, az üdülőövezetokről és az állami birtokokat képező vadászati és ménestelepekről.

A vidéki városok közül nagyobb számú reprezentációval bírt Szeged, Esztergom, Debrecen, Székesfehérvár, Kecskemét, Pécs, Szolnok, Sopron, Eger, Miskolc, Győr, Nyíregyháza és Veszprém. A nagyobb településeken kívül a fókusz a kedvelt üdülőterületekre is koncentrált. Itt meg kell említeni Gödöllőt, mely a fővárosi lakosság kedvelt kirándulóhelye volt; Mátraházát, mely a trianoni határrendezés következtében az ország legmagasabb pontja közelében épült ki, és a téli időszakban a hazai síelés lehetőségét biztosította;²⁸ Lillafüredet, ahol a Szinva patak elterelésével megalkották az ország legnagyobb vízesését, valamint a Hámori-tó partjára építtette Bethlen István a Palotaszállót.²⁹ Frekventált üdülési célállomás volt Visegrád is, mely szép környezetén túl a királyság múltjának hagyatékát is őrizte. Mind a nagyobb városokat, mind a kirándulóhelyeket felülmúlta az ország legnagyobb állóvize, a Balaton, mely összesen 75 alkalommal³⁰ került bele a filmhíradóba. A Balaton-parti települések közül leginkább Balatonkenese, Balatonfüred, Siófok és Tihany jelent meg, de volt még közvetítés Balatonalmádiról, Balatonboglárról, Balatonföldváról, Balatonlelléről, Balatonszabadiról és Balatonújhelyről is. Sokszor viszont nem lehetett pontosan behatárolni a helyszínt, ugyanis a víz(jég)felületről forgattak. A vizsgált huszonegy év alatt ez volt a leggyakrabban megjelenő vidéki helyszín a filmhíradóban, melyről kivétel nélkül egy pozitív, gyakran idilli kiránduló- és szórakozóhely képét közvetítették számos vízi és téli sportolási és kikapcsolódási lehetőséggel.

Volt olyan település, amely egyediségével került fel a filmvászonra. Ilyen volt Csepel, amely Szabadkikötőjével bekapcsolta az országot a világkereskedelembé, vagy Lakihegy kis települése, mely azzal került a középpontba, hogy az országos rádióadó tornyot ott építették, valamint Kenderes, mely a kormányzó kastélyának adott helyet. Ide lehet még sorolni Mohács települését, mely alapvetően a középkori Magyar Királyság vesztőhelyeként jelent meg a filmhíradóban. Nem egyedi eseként és nem is kizárólagosan, de a vidéki élet legterjedelmesebb képei közzé sorolható a vadászat és lőtartás megjelenése a filmhíradóban. Mindkettőre volt példa, főleg Gödöllő, Hortobágy, Kenderes, Bábolna, Tata és Mezőhegyes tekintetében.

²⁸ MH-360, MVH-416, 420, 520, 574, 679, 728, 781, 940, 990.

²⁹ MH-329, 365.

³⁰ Egy előfordulás: MH-26, 28, 74, 75, 79, 80, 91, 133, 142, 207, 208, 236, 240, 262, 290, 350, MVH-454, 470, 516, 522, 540, 541, 542, 547, 552, 588, 590, 601, 602, 604, 636, 645, 655, 676, 678, 694, 698, 708, 753, 755, 759, 778, 780, 829, 854, 863, 883, 910, 934, 962, 963, 967, 988, 1011, 1015, 1017, 1019, 1020, 1067, 1071, KK-58, 66, 72, 81, 92, két előfordulás egy filmhíradóban: MH-205, MVH-652, 727, 811, 1021.

A vidék ábrázolt képei (image) témakör csoportokként

A feltáró kutatás során a vizsgált filmhíradók témakör csoportokba oszthatók aszerint, hogy milyen eseményről ábrázoltak képet (image). Ezek a „kikapcsolódás”, „sport”, „mezőgazdaság”, „fejlődés-építkezés”, „fegyveres erő”, „mozgalmak”, „nemzeterősítés”, „szerencsétlenség” és „találkozások”.³¹

Az első témakör csoport a kikapcsolódással kapcsolatos tevékenységek ábrázolása, melyet számos alkategória tarkít. Köztük is elsősorban a testmozgással kapcsolatos tevékenységeket lehet említeni, átfedésben a kirándulásokkal és az üdülésekkel. Ide kerültek kategorizálásra az ünnepi népszokások, a vadászatok, a fürdözések, a búcsúk és a vásárok is. A legnépszerűbb vidéki kikapcsolódási hely a Balaton volt, mely korábban már bemutatásra került, ezért itt a „vidék, mely tartja a népi szokásokat” ábrázolás (image) kerül bemutatásra. 1940 márciusában közöltek egy hírt a húsvéti népszokásról a 16. számú különkiadásban.³² A kicsivel több mint négy perces hír bemutatja a vidéki húsvéti ünnep főbb cselekményeit. A hivatalosnak tartott egyházi körmenet és mise mellett jelentős hangsúlyt fektettek a tojásfestésre, kiemelték, hogy a tájegységek sajátos motívumokkal díszítették azokat. A festett tojásokat a népviseletbe öltözött kislányok vitték el a fiús házakhoz, mintegy meginvitálva a leendő jegyeseket a hétfői vendégeskedésre. Majd az elmaradhatatlan locsolkodás napján vonós zenekarral kiegészült 8-10 fős dalolászó legénycsoport kereste fel a hajadon lányok házait, hogy kútból mert vízzel megöntözzék őket. A társadalmi rítus megörökítése hozzájárul annak megőrzéséhez és megerősítéséhez részletesen bemutatva annak kulturális antropológiai jellemzőit és folyamatát. Az egyszerű és megszokott látvány a rituális kommunikáció szerint megnyugtató hatással bír.³³ Ez igaz a későbbiekben tárgyalt mezőgazdasági és sporttevékenységre is, mivel mindkettő olyan, amit a hazai lakosság jórésze maga is tudott művelni.

A városias életmód és a megnövekedett szabadidő egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy a testi képességek fejlesztése vagy fenntartása ne a napi megélhetéshez szükséges munka, hanem valamilyen sporttevékenység következménye legyen. Ehhez persze több társadalmi változás együttese is szükséges volt. A sport egyszerre lehetett verseny, kihívás, szórakozás, órai tananyag és kedvtelés együttesen. Ehhez járult hozzá az erősödő külső motivációs kényszer is, mely a győztes személyét a bajnoki csoportszerep betöltésével ruházta fel. A vidéki sportélet megmoz-

³¹ Az egyes témakör csoportok bemutatási sorrendje nem tükröz „erőssorrendet” az egyes témák között.

³² KK-16.

³³ Andok 2017: 54.

gatta a lakosságot, akár sportemberként, akár nézőként. A már akkor is népszerű labdarúgás mellett a téli sportok és az ekkoriban elterjedő technikai sportok is tömegeket vonzottak magukkal. Mindezt a közbeszéken túl a médiaszintér is jelentősen felerősítette. Nemcsak a nyomtatott sajtóban, de a vizuális média színterén is rendszeres és állandó reprezentációk hirdették a sportolás tevékenységét, ezzel ábrázolva a lustaság ellentétjét.

Magyarország agrártermelési gazdasága okán nem különös, hogy több alkategóriát is be lehet sorolni a mezőgazdaság témakörcsoportjába. Az első szektorba tartozó ágazatok közül leginkább a lótenyésztés kapott nagyobb sajtónyilvánosságot. Ez köszönhető a számos lótenyésztőnek, ménesnek és jószágvásárnak.³⁴ A lótartás mellett a mezőgazdaság témakörében meg kell még említeni az aratás tevékenységét, mely szimbóluma a jó földművelésnek, és kapcsolódik a kenyérhez mint a nemzet egyik alapvető élelmiszeréhez. Szintén ki kell térni a halászatra, mely a mezőgazdaság többi kategóriájához hasonlóan a vidéki ábrázolás egyik jellemző motívuma.

Az „fejlődés–építés” kategóriába kerültek azok a reprezentációk, melyek a vidék infrastruktúrájának modernizációját ábrázolták. Többek közt ide sorolhatók a közlekedési hálózat fejlesztésére szolgáló beruházások. Ilyen volt az 1939 októberében megjelenő hír,³⁵ miszerint kormányzati támogatással megépült a Kecskemét és Dunaföldvár közti műút, mely összeköttetést biztosít a Tiszántúl és a Dunántúl között. Külön érdekessége a filmhírnek, hogy a 10. és 14. másodperc között térképi animációt használtak az építkezés topográfiai vizualizációjára, valamint ábrázolástechnikájában megjelent a modernitás szimbóluma, amikor az út több szakaszán közlekedő gépjárműről vettek fel részleteket, miközben egy alkalommal egy lovasszekeket is leelőzött a gépjármű (28–29. másodperc), ezzel ábrázolva a fejlődés ritmusát. Jellegzetes volt a témában a vasútépítés, kiemelten a villamosított vágányok és mozdonyok³⁶ üzembe helyezése. Meg kell még említeni az erőművek, oktatási, hitéleti, egészségügyi intézmények és bányák építését is. Ezen témakörbe sorolható hírek közös jellemzője, hogy egy-egy vidéki problémát (jellemzően elmaradottságot) különböző beruházásokkal oldottak meg.

A vidéki ábrázolások jellemző képe a fegyveres erő megjelenítése. Ezek fő tulajdonsága, hogy az 1944-es év kivételével a haderő reprezentatív tevékenységét mutatták be. Tehát nemcsak a média terjesztett egyfajta képet a haderőről, hanem

³⁴ Számos híradó szólt a ménesbirtokokról: Mezőhegyes: MH-22/1, 46/1, 197/2, 260/1, MVH-474/3; Kiskőrös: MH-135/1; Ecsepuszta: MH-171/1; Hortobágy: MH-186/4; Tata: MVH-415/4; 420/2; Lesvár: MVH-940/5, 1021/3.

³⁵ MVH-815/6.

³⁶ Baja–Bátaszék közti elektromos kocsik MH-106/3.

még ez az ábrázolás is a haderő nyilvánosság elé tárható megjelenéséről készült. Ez a kettős szelekciós és konstrukciós folyamat egy egészen ideáltipikus kognitív képet is kialakíthatott a befogadóközönségben. A vizsgált időszak utolsó éve csak azért lehetett kivétel ez alól, mert ekkor kezdődtek a vidéki területek bombázásai. Ilyen volt az 1944 áprilisában megjelenő filmhír,³⁷ mely a győri bombatámadás utáni állapot képeit terjesztette a nézők között. A filmhír ugyan valós esetet mutat be, viszont mindenképpen propagandisztikus elemei vannak, de nem azért, amit mutat, hanem azért, amit nem mutat. Ugyanis a bombázás fő célja a győri hadiüzem volt, mely a támadás következtében jelentős károkat szenvedett. Összességében a vidéki haderőről szóló filmhírben nem a harci cselekmények voltak a hangsúlyosak, hanem a nyilvános katonai rendezvények és megjelenések, melyek nemzeti romantikus ábrázolástechnikával árnyalták a haderő valódi helyzetét. Ilyenek voltak az állami vagy nemzeti ünnepek, melyek gyakran katonai tiszteletadással együtt kerültek megrendezésre, ahol a katonák díszelgési feladatokat láttak el. Ide lehet még sorolni a helyőrségi szemléket vagy katonai esküteteleket. Az 1926 októberében megjelenő MH-140. számú dokumentumba négy ilyen esemény is jutott a hét hírből álló filmhíradóban. Az első a m. kir. Jutasi Honvéd Altisztképző- és Nevelőintézet zászlószentelési ünnepségét³⁸ vitte vászonra, melyen az újonnan felavatott zászlósok tettek esküt a kormányzó és különböző egyházi és polgári személyek előtt. A második hírben is feltűnt a katonai zenekar, mely egy civil rendezvényen szolgáltatott térzenét.³⁹ A negyedik hírben pedig a szegedi főtéren tartottak katonai szemlét,⁴⁰ az ötödikben gróf Tisza István szobrát leplezték le Debrecenben az egyetem előtti téren. Ekkor számos polgári és katonai előkelőség társaságában hajtottak végre koszorúzást az egyenruhások. A bombázások és a protokolláris események még a fővárosi hírekre is jellemzők voltak, viszont a katonai kiképzéseket megjelenítő képek már nem. Ennek oka, hogy a csapatgyakorlótér alapvetően vidéken voltak, gyakran az urbanizált területeken kívül. Ezért az a vizualizáció, mely a katonák kiképzését ábrázolja, egyértelműen a vidékhez köthető. Erre számos példát is lehet találni a filmhíradóban.⁴¹

A korszakban szintén nagy reprezentációs értéket kaptak azok a mozgalmak, melyek nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken is elterjedtek. Egy-egy nagyobb

³⁷ MVH-1053/4.

³⁸ MH-140/1.

³⁹ MH-140/2 5–8. másodperc.

⁴⁰ MH-140/4.

⁴¹ MH-187/1, 243/3, 292/1, 319/5, 325-5 MVH-479/4, 545/2, 629/4, 709/2, 752/2, 761/4, 762/2, 763/1, 797/4, 853/7, 859/4, 906/5, 918/4, 945/9, 946/9, 947/6, 950/8, 953/6, 998/9, 1012/9, 1013/9, 1016/7, 1023/7, 1029/7, 1032/8.

rendezvényük rendszeresen megjelent a filmhíradóban. Az emberek azt láthatták, hogy valami nagyobbak lehetnek a részei, ami az ország legkülönbözőbb pontján is jelen lehetett. Ezek esetében sem elhanyagolható az audiovizuális hírszolgáltatás dokumentumainak a vizsgálata, ugyanis ezek választ adnak arra, hogy a társadalom részét képző médiaszerkesztők milyen képet és viselkedési mintát igyekeztek megjeleníteni az egyes szervezetekről a nyilvánosság színterében. Ilyen szerveződések voltak a leventék, cserkészek, tűzharcosok, vitézek, a Hangya szövetkezet. Az 1933. augusztus 1. és 15. között Gödöllőn megtartott cserkész-világdzsembori igen kiemelkedő, nyolc megjelenést számláló reprezentációt kapott.⁴² Ezen országos kiterjedésű szervezetek megjelenése a médiában nemcsak az ország legkülönbözőbb tájegységein élőket hozta egymáshoz közelebb, hanem a vidéket a fővároshoz is, mivel közös kapcsolódási pontot jelentett egymás között.

A Horthy-kor egyik velejárója az a társadalmi folyamat, mely arra irányult, hogy megerősítse a nemzetet. A mozgóképek előállításának idején a médiáról úgy tartották, hogy az képes az emberek véleményének hatékony átalakítására.⁴³ Az erre irányuló kezdeményezések legmegfoghatóbb részei az országzászló-avatások, melyek a vidék számos pontján egyre-másra tűntek fel. Ezek jelentőségét növelte, hogy az egyes helyekre a filmiroda is operatőrt küldött, hogy megörökítse az eseményt. A filmszínházakban pedig terjesztették azt az ábrázolt képet, hogy a közösségek az egységes nemzetbe tartozás egyik legfontosabb szimbólumát helyezték lakóhelyük központjába. Hasonló célt szolgáltak a Szent István napján tarott ünnepek, a Szent Jobb-körmenet, a világháborús emlékművek avatása és a történelmi jelentőségű szobrok koszorúzása.

A következő témakör csoport az egyedüli negatív színezetű vidéki megjelenés, mely drámai reprezentációs technikával került be a filmhíradóba. Ellensúlyt képezhet a megnyugtató „kikapcsolódás”, „mezőgazdaság” vagy „sporttevékenység” témáival szemben, viszont a megjelenések számában ez jóval alulmaradt az előzőkhöz képest. A negatív képek közé tartoztak azok a szerencsétlenségek, melyek az emberek életét sújtották, legyenek azok árvizek, tűzvészek, földmozgások, viharok, nagyobb balesetek, merényletek vagy temetések. Ezekből a vidékre leginkább jellemzőek a Kárpát-medence földrajzi adottságaiból származó árvizek voltak. Reprezentációval rendelkező folyók voltak a Kőrös,⁴⁴ Marcal,⁴⁵

⁴² MVH-486/2, 490/2, 491/2, 492/3, 493/2, 494/3, 494/4, 495/2.

⁴³ Balázs 1998:17–18.

⁴⁴ MH-98/1, 177/4.

⁴⁵ MH-367/4.

Duna,⁴⁶ Sajó,⁴⁷ Zagyva,⁴⁸ Tisza,⁴⁹ valamint a pontosan nem meghatározható egyéb vidéki árvizek és belvizek.⁵⁰ Ezek közül az 1940-es dunai árvíz kapta a legnagyobb publicitást, mivel a tárgyévben márciustól egészen decemberig tíz hír is megjelent róla.

Végül, de nem utolsósorban külön címképet kapott az a képi megjelenítés, melyben az országos jelentőségű ismert „nagy” emberek és az ismeretlenségben rejtőző „egyszerű” hétköznapi emberek találkoztak. A filmhíradó több alkalommal is rögzített olyan jelenetet, amikor a kisember a tekintélyelvű társadalomban egy nálánál magasabb – akár sokkal magasabb – pozícióban lévővel került interakcióba. Ezek nagyobb része megrendezettséget mutat, ami azért is teszi külön fontossá a forrást, mert bemutatja, hogy a rendező hogyan tartotta elfogadottnak a magasabb címmel rendelkező úrral való találkozást. Ezekben ábrázolásra kerültek a tekintélyelvű kormányzati rendszer⁵¹ protekcionista megnyilvánulásai. Több jó példa közt lehet megemlíteni az 1932 decemberében bemutatott hírt, melyben annak a rituális kommunikációnak⁵² lehetett tanúja a néző, amelyben a falusi alkalmazottak karácsonyi köszöntőt intéztek a gazdájuk irányába, aki azt szívesen fogadta és ajándékkal honorálta.⁵³

Összegzés

A filmhírekben a kulturális antropológia lenyomatai fedezhetők fel, melyekben a valóságot mint társadalmi konstrukciót rögzítették a mozgóképek.⁵⁴ Így a rituális kommunikáció megközelítéséből adódóan a vidéki reprezentációk permanens, azaz a mindennapi rítusokat tartalmazó cselekményeket ábrázoltak, és kevesebb egyszeri alkalomra készített hír található meg közöttük. Ezáltal a vidéki hírek ábrázolásainak zöme a közönség megnyugtatóra szolgálhatott, míg

⁴⁶ MVH-576/1, 629/2., KK-15/6, MVH-840/7, 851/6., 874/7, 885/6, 891/3, 1054/7.

⁴⁷ MVH-718/2, 789/1.

⁴⁸ MVH-789/1, 840/7, 842/7.

⁴⁹ MVH-842/7, 876/8, 884/5.

⁵⁰ MVH-681/3, 839/10, 841/10, 856/7, 888/8.

⁵¹ Sipos 2011: 117.

⁵² „A rítusban nem véletlenszerű asszociációk működnek, hanem alapvető értékekre, világunkat szervező kategóriákra, hierarchiára irányul benne a figyelem.” Amikor egy nyilvánosság előtti ismert ember találkozik egy nyilvánosság előtti ismeretlen emberrel, akkor a kommunikációban két eltérő kategóriába kerülnek, és a köztük lévő interakció hierarchikussá válik. Andok 2017: 105.

⁵³ MVH-461/3.

⁵⁴ Andok 2013: 19.

a zaklató típusú hír kimerült a szerencsétlenségekben és a fegyveres küzdelem pusztításainak az ábrázolásában, ami a teljes vidéki reprezentációnak kisebb hányadát képezte.

Válaszolva a dolgozat fő kérdésére, megállapítható, hogy a vidék leginkább frekvenciált területe a Balaton volt, majd ezt követően a nagyobb városok, mint például Szeged, Esztergom, Debrecen, Székesfehérvár és Kecskemét. Szintén kiemelt reprezentációval bírtak az üdülő- és kirándulóhelyek, köztük Gödöllő, Mátraháza és Lillafüred. A vidék ábrázolására leginkább felhasznált képek, melyek hozzájárulhattak a befogadó nézőközönség kognitív világképének építéséhez, a következők voltak: tipikus ábrázolások a vidékfejlesztés és modernizálás képei, a fegyveres erő kiképzése a vidéki gyakorlótereken, illetve a legjelentősebb kapcsolódási lehetőségként megnyilvánuló Balaton, mely kiemelt helyet foglalt el a különböző aktív tevékenységek és pihenések közt egyaránt. Szintén fontos ábrázolási lehetőség volt a mezőgazdasági és sporttevékenységek bemutatása. Továbbá a vidéki ábrázolások felhasználhatók voltak a nemzet-összekovácsolás motívumaiban és a tekintélyelvű rendszer stabilitásának terjesztésére.

A dolgozat további kutatási kérdésként veti fel, hogy a reprezentációk időbeni, térbeni és ábrázolásbéli tendenciái miként módosultak a gazdasági, társadalmi vagy éppen politikai változások összefüggésében.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)
K 159, Országos Mozgóképvizsgáló Bizottság, Általános iratok.

Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, Budapest (MaNDA)
Filmhíradók Online (<http://filmhiradokononline.hu/>) internetes adatbázis:

A szerző saját adatbázisa szerint:

MH: Magyar Híradó-híradó sorszám

MVH: Magyar Világhíradó-híradó sorszáma

HFK: Híradó Filmszínház Különkiadása

HH: Hungarista Híradó

Szeged (61): MH-22, 139, 140, 176, 182, 223, 254, 296, 307, 316, 349, 382, 383, MVH-423, 452, 498, 500, 547, 581, 641, 642, 649, 660, 698, 699, 700, 715, 753, 802, 807, 808, 830, 839, 840, 872, 873, 875, 878, 884, 893, 894, 899, 921, 923, 943, 952, 990, 1000, 1004, 1008, 1010, 1026, 1043, 1047, HFK-50, 85, 87, kettő térhatározó: MVH-702, 929.

VI. MOZGÓKÉPEK

- Gödöllő (52): MH-4, 22, 68, 69, 74, 91, 129, 141, 184, 188, 198, 255, 261, 274, 342, MVH-477, 478, 486, 490, 491, 492, 493, 495, 555, 610, 613, 643, 665, 692, 705, 774, 784, 794, 805, 806, 882, 907, 913, 956, 970, 1000, 1008, 1011, 1021, 1026, HFK-38, 112, kettő térhatározó: MH-134, három térhatározó: MVH-494.
- Esztergom (40): MH-128, 171, 180, 205, 206, 249, 325, MVH-428, 499, 500, 501, 560, 603, 611, 665, 705, 714, 720, 735, 746, 748, 756, 768, 809, 900, 901, 922, 944, 973, 978, 982, 1008, 1009, 1047, 1054, HFK -107, kettő térhatározó: MVH-1015, 1050.
- Debrecen: (39): MH-16, 38, 140, 173, 224, 226, 253, 281, 280, 320, 329, 359, 369, 378, 379, MVH-402, 499, 511, 539, 626, 650, 693, 699, 706, 755, 796, 807, 860, 899, 913, 953, 963, 967, 1008, 1016, kettő térhatározó: MH-170, 250.
- Csepel (31): MH-44, 45, 68, 130, 166, 170, 245, 288, 371, 377, MVH-461, 501, 566, 656, 700, 715, 721, 808, 846, 902, 910, 924, 928, 948, 953, 968, 1000, 1003, 1014, 1023, 1054.
- Székesfehérvár (27): MH-96, 164, 165, 181, 189, 205, 209, 303, 339, MVH-496, 513, 566, 587, 669, 744, 757, 823, 825, 909, 977, 984, 1008, 1052, 1068, HFK-113, kettő térhatározó: MVH-746.
- Kecskemét (24): MH-138, 143, 242, 323, MVH-441, 544, 556, 585, 639, 648, 713, 778, 798, 815, 817, 903, 955, 994, 997, 1021, 1026, 1042, 1043, 1075.
- Pécs (24): MH-68, 186, 213, 285, 295, 303, 322, 347, 348, 397, MVH-453, 482, 641, 662, 730, 747, 749, 770, 799, 815, 945, 983, 1008, 1010.
- Hortobágy (23): MH-162, 186, 268, 305, 306, 382, 391, MVH-408, 511, 593, 626, 650, 656, 708, 723, 731, 820, 868, 871, 974, 1010, HFK-36, 52.
- Szolnok (22): MH-45, 76, 224, 274, 369, 393, MVH-428, 460, 498, 509, 532, 554, 585, 608, 700, 750, 889, 901, 977, 984, 1001, 1021.
- Sopron (21): MH-50, 78, 80, 83, 148, 171, 221, 243, 297, 305, 311, 348, 385, MVH-448, 552, 611, 718, 931, 1008, 1035, 1069.
- Siófok (19): MH-28, 74, 79, 80, 205, 393, MVH-542, 601, 708, 804, 910, 962, 967, 1013, 1019, 1021, 1071, HFK-66, 92.
- Balatonkenese (18): MH-264, MVH-470, 516, 522, 645, 652, 750, 753, 778, 804, 883, 934, 988, 1011, MFK-24, 58, 72, 81.
- Balatonfüred (17): MH-142, 185, 234, 350, MVH-497, 602, 676, 708, 811, 915, 962, 1019, 1020, 1021, 1059, HFK-66, 92.
- Eger (15): MH-51, 99, 127, 195, 209, 242, 249, 258, 299, MVH-505, 989, 1011, 1030, 1037, 1047.
- Mátraháza (15): MH-329, 360, 389, MVH-416, 420, 520, 574, 679, 728, 775, 781, 833, 940, 990, HFK-44.

Miskolc (15): MH-137, 195, 224, 248, 364, 378, 379, MVH-546, 589, 953, 954, 966, 1040, 1046, HFK-51.
Visegrád (15): MH-123, 125, 263, 290, 291, MVH-490, 541, 725, 753, 815, 836, 1026, 1054, HFK-13, 107.
Kenderes (14): MH-125, MVH-575, 695, 800, 852, 854, 906, 904, 907, 963, 966, 988, 1008, 1017.
Szentendre (14): MH-66, 82, 176, 289, 291, 330, MVH-726, 805, 859, 917, 934, 970, 1053, HH-2.
Győr (13): MH-31, 47, 50, 60, 263, 352, 386, MVH-459, 583, 733, 817, 994, 1053.
Lillafüred (13): MH-195, 248, 258, 329, 354, 356, MVH-365, 517, 570, 712, 798, 799, 824.
Mezőkövesd (13): MH-131, 172, 267, 287, 302, 393, MVH-424, 445, 601, 708, 799, 803, HFK-16
Nyíregyháza (13): MH-30, 31, 32, 36, 85, 89, 94, 113, 115, 225, 250, MVH-483, 926.
Veszprém (13): MH-130, 156, 182, 292, 376, MVH-491, 552, 663, 735, 763, 1050, 1051, HFK-106.
Bábolna (12): MH-135, MVH-472, 504, 522, 587, 636, 646, 686, 714, 846, 945, 1026.
Lakihegy (12): MH-190, 205, 215, 219, 348, MVH-508, 511, 512, 616, 617, 805, 1000.
Tata (11): MH-63, 266, 312, 393, MVH-415, 420, 443, 453, 613, 638, 654.
Tihany (11): MH-133, 185, 234, 236, 337, MVH-540, 804, 1017, HFK-66, 92, 108.
Cegléd (10): MH-94, 134, 224, MVH-427, 632, 885, 912, három térhatározó: MH-80.
Mezőhegyes (10): MH-22, 46, 93, 102, 197, 229, 239, 260, MVH-474, 715.
Mohács (10): MH-132, 140, 160, 237, MVH-419, 576, 602, 888, 1008, HFK-107.

Hivatkozott irodalom

- Andok Mónika 2013: *A hírek története*. Budapest.
Andok Mónika 2017: *A kommunikáció rituális elmélete*. Budapest.
Angelusz Róbert 1995: *Kommunikáló társadalom*. Budapest.
Bajomi-Lázár Péter 2007: Médiahatás- és befogadás-vizsgálatok. Manipulál-e a média? In: Fehér Katalin (szerk.): *Tanulmányok a társadalmi kommunikáció témaköréből*. Budapest, 178–201.
Bajomi-Lázár Péter 2017: Manipulál-e a média? *Médiakutató* (18.) 4. 61–79.

- Balázs Zoltán 1998: *Modern hatalomelméletek*. Budapest.
- Barkóczy Janka 2015: Hölgképek, avagy a Magyar Világhíradó nőábrázolása 1931–1941 között. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet a változó társadalomban*. Komárom, 377–382.
- Barkóczy Janka 2016: Hírek múlt időben. Emlékezetpolitika a Magyar Világhíradóban. *Korall* (17.) 65. 21–35.
- Barkóczy Janka 2017: *Ezerszemű filmhíradó: vizuális propaganda Magyarországon, 1930–1944*. Budapest.
- Belting, Hans 2003: *Kép-antropológia. Képtudományi vázlatok*. Budapest.
- Buzinkay Géza – Kókay György 2005: *A magyar sajtó története I. A kezdetektől a fordulat évéig*. Budapest.
- Fekete Bálint 2014: A Horthy-kori filmhíradók kutatása és használata az oktatásban. *Médiakutató* (15.) 4. 13–23.
- Gyáni Gábor 2000: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest.
- Kracauer, Siegfried 1993: *Caligaritól Hitlerig: a német film pszichológiai története*. Budapest.
- Lénárt András 2020: *Film és történelem Latin-Amerikában*. Szeged.
- McNair, Brian: *The Sociology of Journalism*. London.
- Mitchell, W. J. Thomas 1986: *Iconology: image, text, ideology*. Chicago–London.
- Róka Jolán 2008: *Kommunikáció- és médiatörténet: szemelvények a tömegkommunikációs eszközök kialakulásának és elméletének történetéből*. Budapest.
- Sipos Balázs 2004: *A politikai újságírás mint hivatás*. Budapest.
- Sipos Balázs 2011: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat*. Budapest.
- Sipos Balázs (szerk.) 2019: *Bevezetés a médiatörténet-írásba: egyetemi tankönyv*. Szombathely.
- Szőnyi György Endre – Szauter Dóra (szerk.) 2008: *A képek politikája. W. J. T. Mitchell válogatott írásai*. Szeged.
- Tóth Benedek 2014: *Médiumok és valóságaik. Egy rendszerelvű médiaelmélet vázlat*. Budapest.